

SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

MISTAGOGIA¹

Care explică ce simbolizează cele ce se săvârșesc în Sfânta Biserică în timpul Liturghiei

INTRODUCEREA TRADUCĂTORULUI

Sfântul Maxim Mărturisitorul s-a născut în anul 580, dintr-o familie nobilă, nu în Constantinopol, cum se credea înainte, ci într-un sat din Golan, așa cum arată "Viața" lui, publicată în limba siriacă în 1973. Rămăsese orfan la 9 ani, a fost încredințat unei mănăstiri din Palestina, dominată de gândirea origenistă și evagriană². La 614 se retrage la o mănăstire din Chrysopolis (Skutari de azi), de pe țărmul răsăritean al Bosforului, de unde, după 10 ani, se mută la mănăstirea Sfântul Gheorghe, din Cyzic. La 626 este silit să plece de aici din cauza unei incursiuni a perșilor.

După ce a trecut prin Grecia și Egipt, se află pentru mai mult timp într-o mănăstire din Cartagina. Aici are, la anul 646, celebra dispută cu fostul și viitorul patriarh al Constantinopolului, Pyrrhus. Când, pe la 634, Sfântul Maxim devenise principalul apărător al Ortodoxiei împotriva ereziei monotelite. La 649 îl vedem la Roma, unde are rolul hotărâtor în pregătirea și desfășurarea unui sinod care, sub papa Martin I, condamnă monotelismul. În 653 Sfântul Maxim și papa Martin sunt aduși cu forță la Constantinopol. În 655 este condamnat aici de un sinod, pentru opoziția lui față de monotelismul susținut de politica imperială, și este trimis în exil la Bizya, în Tracia. În anul 656, respingând încercarea împăratului Constantin II de a-l câștiga pentru monotelism, prin episcopul Teodor de Bitinia, trimis în acest scop la Bizya, Sfântul Maxim este adus iarăși la Constantinopol, unde, după noi încercări zadarnice de a-l face să renunțe la opoziția lui, este torturat și trimis din nou în exil, la Terebesis, în Tracia.

¹ *Migne, P.G. t. 91, col. 657-718*. Traducerea a fost realizată de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, iar lucrarea a fost tipărită sub numele: Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia, cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000. Introducere, traducere și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae.

² La Olivier Clement, *Sources. Les mystiques chrétiens des origines*, Paris, Stock, 1982, p. 332.

În 662 este adus încă o dată la Constantinopol. După alte încercări de a-l cântăgii de partea poziției imperiale, un sinod îl anatematizează pe el, pe ucenicul lui, Anastasie, și pe un alt Anastasie, apocriziarul Romei la Constantinopol. După ce tuturor acestora li se taie limba și mâna dreaptă. Sfântul Maxim a fost trimis într-un nou exil, pe coasta orientală a Mării Negre. Acolo a murit la 13 august 662, la vârsta de 82 de ani, epuizat de torturi și de bătrânețe, rămas până la moarte monah, de mai multe ori și se oferise, dacă va renunța la opoziție, scaunul de patriarh. Pe drept cuvânt, el poartă apelativul de “Mărturisitorul, fiind unul dintre cei mai mari teologi și, în același timp, un martir al dreptei învățături despre Mristos.

În timpul petrecerii la Cyzic a compus prima grupă a scrierilor sale: *Primele epistole adresate lui Ioan Cubicularul*, între care cea mai importantă este: *Despre iubire* (P.G., 91, 393- 408); *Cuvânt ascetic* (P.G., 90, 911- 958); *Capetele despre dragoste* (P.G., 90, 959 - 1073); *Cele 700 capete despre cunoaștere* (editat de Epifanovici, la Kiev, în 1917). Acest grup de scrieri tratează despre viaa duhovnicească, după autori anteriori: Evagrie, Marcu Ascetul. Diadoh al Foticeii.

În perioada dintre 626-634 a alcătuit două grupuri de scrieri duhovnicești. Dar acum el aprofundează bazele teologice ale acestei vieți.

Încă de pe când era la Cyzic pusese baza pentru două opere sale: *Despre diferite locuri cu multe și adânci înțelegeri din Sfînții Dionisie și Grigorie* (*Ambigua* P.G., 91, 1032 - 1417). De la 634 a compus și prima parte a acestei opere, în care dă o explicație ortodoxă expresiei lucrarea teandrică a lui Iisus Hristos, folosită de Dionisie Areopagitul, împotriva interpretării ei de către erezia monotelită, care apăsase de curând. Tot din această perioadă, dar după partea întâi a scrierii menționate, datează scrierile: *Explicația la Tatăl nostru* (P.G., 90, 743 - 768), *Cele 200 capete despre teologie și iconotopia întrupării*, *Despre cunoaștere* (P.G., 90, 1083 - 1146) și, de asemenea, *Quaestiones ad Thalassium* (P.G., 90, 743 -768) și *Mystagogia* (P.G., 91, 658 - 718).

Oferim aici traducerea *Mystagogiei*, sau explicația Bisericii și a Liturghiei.

Cronologia ei, ca de altfel a întregii opere a Sfântului Maxim, nu a fost încă precis fixată, numai spațiile temporale mai largi ale scrierilor lui a încercat să le fixeze conjectural Hans Urs von Balthasar (*Die „Gnostischen Centurien” des Maximus Confessor*, Fr. i. Br. 1941, p. 149 și urm.); el pune *Mystagogia* în strânsă legătură cu scrierea *Ambigua*, care probabil a fost întocmită pe la anul 630, înainte în orice caz de angajarea sa în disputa monotelită, deoarece nu se constată în ea asemenea preocupări.

Nu intenționăm să expunem aici o analiză și o interpretare a ideilor Sfântului Maxim cu privire la Biserică și la Sfânta Liturghie. Aceasta nu se poate face decât în legătură cu tot sistemul teologic și mistic al marelui gânditor și mărturisitor, răspândit în întreaga sa operă. Poate că o asemenea expunere îi va găsi locul mai potrivit ca introducere la o viitoare publicare a unora dintre scrierile sale principale.

Este destul să atragem deocamdat atenția cititorilor asupra caracterului bisericesc al cosmosului, în concepția Sfântului Maxim, concepție care, printr-un trunzând în sufletul poporului român, a primit o formă atât de plastică în *Mioriara*. Se vorbește în Ortodoxie mult despre această viziune, cu baze patristice la Dionisie Areopagitul, cu care Sfantul Maxim este înrudit în cugetare, el având însă o originalitate proprie. Justele și profunde idei despre prezența totulului în pământ, despre caracterul nou pe care îl primește întregul organic, spre deosebire de simpla sumă a părților, au inspirat fundamental pe Nicolae Cusanul, ale cărui idei sunt actualizate într-un sistem deosebit de interesant de către filosoful modern al comunității, Simeon Frank, în *La connaissance et l'etre*.

La Maxim Mărturisitorul avem în germene indicat duhul comunitar al Bisericii adevărate, păstrat de Ortodoxie, duh chemat să dea timpurilor care vin soluția superioară a problemelor sociale.

Tot în *Mystagogie* aflăm o psihologie și o mistică, despre care vom încerca să arătăm cât de mult corespund, ca genială anticipație, cu vederile mai noi și mai juste asupra omului, de pildă cu acel caracter de întreg pe care îl reprezintă orice stare sufletească (*Ganzheitstruktur*), sau cu sensul transcendent și, de asemenea, comunitar al vieții spirituale.

MISTAGOGIA

Care explică ce simbolizează cele ce se săvârșesc în Sfânta Biserică în timpul Liturghiei

Cuvânt înainte

Mi-ai arătat limpede Prea Cinstite, prin experiența înșii, cum *“se face în eleptul și mai în elept, folosind orice prilej, iar dreptul își sporește știința”* (Prov. 9, 9), după dumnezeescul proverb. M-ai învățat astfel cu fapta, în chip prea în elept, ceea ce ne dă în alegem Scriptura.

Căci, auzindu-mă odată povestind în trecut cele ce mi le făcuse cunoscute un mare și în elept în cele dumnezeiești bătănie despre Sfânta Biserică și despre Sfânta Liturghie săvârșită în ea, mi-ai cerut stăruitor îndată să-ți pun în scris povestirea acestora. Voiai să ai cuvântul scris ca un leac împotriva uitării și ca ajutor al amintirii, căci ziceai că vremea o subjugă pe aceasta și o jefuiește pe nesimțite de bunurile ce se află în ea și terge cu totul întipăriturile și icoanele. De aceea amintirea are lipsă în orice caz de un mijloc de înnoire prin care puterea cuvântului viu poate păstra neatinsă și nimic orată amintirea bunurilor. E cu mult mai în elept ca în loc de a auzi simplu ceva să cauți și să pui strezi statornic cele numite. Aceasta o ține, desigur, tot cel ce se ocupă cu îndeletnicirea nobilă a cugetării și nu e cu totul străin de prietenia cu ea.

La început am făcut totul ca să scap de această îndatorire (spun adevărul). Nu fiindcă nu a fost voit să vă împlinesc după putere dorința, ci fiindcă nu m-am împărtășit de harul care ridică pe cei vrednici la o astfel de destoinicie și fiindcă nu am nici puterea și obișnuința de a înfrîna asemenea lucruri. Căci am o educație simplă și sunt cu totul neinițiat în cuvinte miestrite, care au farmecul numai în sunetul lor. Și ți-am mulțumit să mă bucur mai ales de ele, mergându-ți plăcerea la auzul lor, chiar dacă nu este în ele adeseori nimic vrednic de cinste în privința adâncimii. Și, ca să spun și mai adevărat, mă temeam să nu profanez prin scrierea cuvântului meu înalta descriere și în alegerea celor dumnezeiești, pe care mi-a descoperit-o acel fericit bărbat.

Dar la urmă, cedând forței iubirii, care este mai tare ca toate, am primit de bună voie porunca, preferând, de dragul ascultării, să fiu luat în răs pentru îndrăzneală și învârtur, decât să fiu socotit că nu vreau să vă ajut la tot binele, prin amânarea mea. Am aruncat deci grija pentru felul de a spune lucrurile asupra lui Dumnezeu, Care singur face minuni. *“Căci El dă omului cunoștință, iar celor bâlbâi le dezleagă limba”* (Ps. 93, 10; În elept. 10, 11). De asemenea celor ce se află la strâmtoare le deschide o ieșire și *“ridică de la pământ pe cel sărac, iar pe*

cel lipsit îl înal din gunoi“ (Ps. 113, 7); adică ridică din cugetul trupesc și din urdorile și mirositoare ale patimilor, pe cel sărac cu duhul sau pe cel săracit de păcat și de deprinderea în el; sau dimpotrivă, pe cel stăpânit încă de legea trupului și de patimi, și de aceea sărac și lipsit de harul virtuții și al cunoștinței ei.

Dar, fiindcă simboalele celor ce se săvârșesc la Sfânta Liturghie au fost lămurite în înălțarea lor spirituală, potrivit cu înălțarea lui în alegere, de către preasfântul și cu adevărat descoperitorul celor dumnezeiești Dionisie Areopagitul, în lucrarea despre Ierarhia bisericească, cuvântul meu nu va expune aceleași lucruri, nici la fel ca el. Căci ar fi o îndrăzneală nemăsurată și o nebunie să încerce aceleași lucruri ca el cel ce nici nu-l poate cuprinde sau în alege pe acela, sau să înfrângă ezele ca ale sale tainele arătate numai de acela prin Duhul. Vom înfrângă numai atâtă câtă au fost lăsurate de acela, ca un orăde înălțare și de alții, spre a fi expuse spre întărirea dorinței după cele dumnezeiești. Numai pe acelea prin care se face cunoscut și în eleas lumina celor săvârșite în biserică potrivit cu puterea fiecăruia, lumină care atrage la sine pe cei cuprinși de dor. Aceasta, ca să nu rămână fără ocupare cei de după toată vremea vieții de acum.

Căci atunci nu vor dobândi aceea în alegere spirituală ca plată pentru lucrare, în viața cea duhovnicească, care să le întoarcă dinarul duhovnicesc și împărătesc, furat la început de cel viclean prin amăgire, în urma celor răi poruncii.

Mărturisesc că nu voi spune toate cele descoperite de acel bătrân în chip tainic; nici cele spuse, cum au fost înțelese și înfrângăte de el. Căci acela, pe lângă că era filosof și dascăl al toată învătura, prin bogăția virtuții și prin osteneala îndelungată și priceput cu cele dumnezeiești, se făcuse slobod de lanurile materiei și de închipuirile ei. Ca urmare avea mintea luminată de razele dumnezeiești și de aceea în stare să vadă îndată cele ce nu se văd de cei mulți. De asemenea avea rațiunea tălmăcitoare întocmai a celor văzute de minte, nefiind împiedicat de nici o pată a patimilor, asemenea unei oglinde, și de aceea putând să poarte și să grăiască fără turbire cele ce nu pot fi înțelese de alții. De aceea auzitorii lui puteau să vadă tot în înălțarea purtată în cuvânt, și toate cele spirituale li se arătau curate în tot înălțarea și le puteau primi, fiindu-le procurate prin mijlocirea cuvântului. Eu voi înfrângă numai câtă pot strez în amintire și câte pot să le în aleg în chip mai întunecos și să le spun și mai întunecos, dar cu evlavie, prin harul lui Dumnezeu, care luminează cele întunecoase. De altfel, nu cred că veți socoti, voi care știți și judecați drept, că pot să în aleg și să grăiesc altfel decât pot de fapt în alege și grăii decât harul de sus descoperă fiecăruia, potrivit cu puterea de primire a celui providențiat, chiar dacă Cel ce dă harul și învață este atotfinălt. Căci a cere lucruri egale de la cei neegali în virtute și cunoștință îmi pare că nu este departe de ceea ce fac cei ce încearcă să arate că luna luminează egal cu soarele și se silesc să le fac pe acestea, care sunt cu totul deosebite, la fel în toate. Ceea ce este cu neputință.

Ne va călăuzi deci Dumnezeu în cele ce vom spune și vom cugeta, singura Rațiune a celor ce cugetă și sunt cugetate și singurul Cuvânt al celor ce grăiesc și

sunt gr̃ite, i singura Via a celor ce tr̃iesc i primesc via ; El Care este i se face tuturor toate pentru cele ce sunt i se fac, dar nu este i nu se face pentru Sine Însu i nimic, în nici un chip, din cele ce sunt i se fac, ca unul ce prin fire nu este compus i nu este împreunat cu nimic din cele ce sunt i de aceea mai degrab prime te s I se spun c nu este, fiind mai presus de existen . C ci, dac ne este cu adev rat necesar s tim c este o deosebire între Dumnezeu i f pturi, trebuie s ne d m seama c afirmarea Celui mai presus de existen st în negarea celor ce exist , i afirmarea celor ce exist este una cu negarea Celui ce este mai presus de existen . Mai trebuie s ne d m seama c amândou atributele, adic atât existen a cât i neexisten a I se potrivesc Lui în chip propriu, i totu i, nici unul nu I se poate da în chip propriu. Amândou I se potrivesc Lui în chip propriu, cel dintâi afirmând existen a lui Dumnezeu ca unul ce este cauza celor ce sunt, iar cel de-al doilea negând, prin dep ire suprem , c este cauz celor ce sunt. Dar totodat nici unul nu I se potrive te în chip propriu, deoarece nici unul nu înf i eaz o afirmare despre ceea ce este dup fiin i fire Cel c utat. C ci Cel ce nu este legat cu nimic prin fire pe temeiul cauzei, nici cu existen a, nici cu neexisten a, Acela nu are nimic apropiat nici dintre cele ce sunt i se spun, nici dintre cele ce nu sunt i nu se spun. Acela are existen a simpl , necuno tibil , tuturor neapropiat , cu totul de net lm cit i dincolo de orice afirmare i negare. Atâta despre aceasta. Acum s trecem la tema cuvântului nostru.

Capitolul I

CUM I ÎN CE CHIP SFÂNTA BISERIC ESTE ICOANA I CHIPUL LUI DUMNEZEU ?

Sfânta Biseric este a adar, cum zicea acel fericit b trân, dup un prim în eles spiritual, chip i icoan a lui Dumnezeu, ca una ce are aceea i lucrare ca El, prin imitare i închipuire.

Dumnezeu, dup ce a f cut i a adus toate la existen cu putere nesfâr it , le sus ine, le adun , le cuprinde i le strânge întreolalt si la Sine prin purtarea de grij , atât pe cele cugetabile cât i pe cele supuse sim urilor. înându-le în jurul S u, ca pricin , început i scop, pe toate cele care sunt distan ate întreolalt dup fire, le face s concorde întreolalt prin unica putere a rela iei fa de El, ca început. Prin aceasta toate sunt aduse la identitatea nestricat i netulburat a mi c rii i a fiin rii, nici un lucru ner zvr tindu-se i nedezbînându-se la început fa de altul în temeiul deosebnirii dup fire sau mi care. Toate exist în împreunare cu toate f r confuzie, în temeiul leg turii unice i indisolubile în care le ine începutul i cauza unic , i al pazei, c ci leg tura aceasta domole te i acoper toate rela iile particulare v zute în toate dup firea fiec rui lucru, nu

alterându-le și desființându-le și făcându-le să nu mai fie, ci covârșindu-le și arătându-se mai presus de toate cum apare întregul făcându-se prin ei, sau mai bine zis cauza întregului, în temeiul că reia se arată și există atât întregul cât și părțile întregului. Acestea arată întreaga cauză strălucind mai presus de ele și precum soarele supraluminos acoperă firea și lumina stelelor, așa și cauza acelorale acoperă existența lor, ca și a unor lucruri cauzate. Căci precum părțile există propriu-zis și se cunosc din întreg, așa există și se cunosc din cauză cele cauzate, și particularitatea lor ia odihnă când, fiind înmbrățișate de referința făcându-se cauză, sunt strălucite de ea și primesc cu totul calificarea ei, prin puterea cea unică a relației făcându-se ea, precum s-a spus. Astfel Dumnezeu, Care este în măsura infinit mai presus de toate, fiind toate în toate, va fi numai El singur văzut de cei curați la în alegere, când mintea, cugetând contemplativ sensurile lucrurilor, va sfârși la Dumnezeu Însuși, ca la cauza, începutul și scopul ultim al nașterii și devenirii tuturor, și ca la sânul adânc și nedepărtat al întregului cuprins.

În același chip și Sfânta Biserică a lui Dumnezeu nu se arată decât când aceleași lucruri cu noi ca și Dumnezeu, imitându-L cum imită o icoană modelul său. Căci sunt mulți și nesfârșiți la număr cei ce fac parte din ea și sunt renșcuși și recreați în duh: bărbați, femei și copii, desprisi și foarte deosebiți după gen și înfățișare, după neamuri și graiuri, după viață, vârstă, prieri, meșteșuguri, chipuri, moravuri și aptitudini, după ții și slujbe, după soartă, caracter și deprinderi. Dar tuturor Biserica le dă deopotrivă o singură formă și numire dumnezească, adică existența și numele de la Hristos; și o sigură și neîmpărțită relație prin credință, simplă și fără părți, care nu lasă să fie cunoscute relațiile cele multe ale fiecăruia, nici măcar că sunt, din pricina raportării și concentrării universale a tuturor spre ea. În temeiul acestuia nici unul nu este câtă și de puțin desprins prin nimic de ceea ce-i comun, ca să fie de sine. Toți există împreună unii cu alții și sunt uniți prin unicul har și unica putere simplă și neîmpărțită a credinței. *“Căci era în toi, zice, o inimă și un suflet”* (Fapte 4, 32), precum din felurite mângăiere este și se cunoaște un singur trup, vrednic de Hristos Însuși, Care este cu adevărat Capul nostru; *“în Care, zice dumnezeescul apostol, nu este bărbat, nici femeie, nici iudeu, nici elin, nici țiere împrejur, nici net țiere împrejur, nici barbar, nici scit, nici rob, nici slobod, ci toate și în toate El”* (Gal. 3, 28) Acesta le închide toate în Sine prin unica putere simplă și nesfârșită de înțeleaptă bunățime, ca un centru al unor linii drepte pornite din El, în calitatea de cauză și putere unică și simplă, nelăsând să se despart începuturile lucrurilor odată cu capetele lor finale și circumscriind în cerc extinderile lor și adunând la Sine Însuși distincțiile lucrurilor făcute de El. Și aceasta o face ca să nu se înstrăineze cu totul între ele și să se învrăjbească creaturile și făpturile aceleiași Dumnezeu, nemaiavând în jurul a ceea ce și unde să-și arate iubirea și pacea și identitatea întreolalt, și să fie primejdie ca însăși existența lor să cadă în neființă, prin desprinderea de Dumnezeu.

Prin urmare, Sfânta Biserică este icoană a lui Dumnezeu, precum s-a spus, ca una ce înfăptuiește aceeași unire ca Dumnezeu între cei credincioși, chiar dacă

cei unifica i în ea prin credin sunt deosebi i dup însu irile lor i sunt din diferite locuri i feluri. Este aceea i unire pe care o înf ptuie te i Dumnezeu Însu i în chip neamestecat între fiin ele lucrurilor, îndulcind i aducând la identitate deosebirea dintre ele, precum s-a ar tat, prin raportarea lor la El i prin unirea cu El, ca pricin , început i scop.

Capitolul al II-lea

CUM I ÎN CE FEL SFÂNTA BISERIC ESTE ICOAN A COSMOSULUI, CONSTÂND DIN FIIN E V ZUTE I NEV ZUTE ?

Dup un al doilea în eles spiritual, spunea, Sfânta Biseric a lui Dumnezeu este chip i icoan a întregului cosmos, constând din fiin e v zute i nev zute, având aceea i unitate i distinc ie ca i el. Ca edificiu, biserica - fiind un singur loca - se deosebe te totu i dup forma ei spa ial , împ rindu-se în locul destinat numai preo ilor i liturghisitorilor, pe care îl numim “ieration“³ i în cel l sat pe seama întregului popor credincios, pe care îl numim “naos“. Dar este una dup ipostas, neîmp rindu-se i ea îns i deodat cu p r ile ei, din pricina deosebirii acestora întreolalt . Dimpotriv , dezleag i p r ile însele de deosebirea ar tat prin numirile lor, făcându-le s se raporteze la ceea ce este una în ea i înf iându-le pe amândou identice întreolalt . C ci fiecare din aceste dou este reciproc celeilalte ceea ce este aceea pentru sine îns i. Naosul este ieration în poten , ini iat i sfin it prin ducerea sa pân la sfâr itul ac iunii de ini iere i sfin ire. Iar ierationul este un naos actualizat, avându-l pe acela ca început al ac iunii de ini iere i de sfin ire, care st ruie ca una i aceea i prin amândou .

Tot a a i totalitatea lucrurilor aduse de Dumnezeu la existen prin crea ie, se împarte în cosmos inteligibil, constând din fiin e spirituale i netrupe ti i în cosmosul acesta sensibil i corporal, esut grandios, din multe forme i naturi. Prin aceasta e ca un fel de alt biserc a lui Dumnezeu, nef cut de mâini, indicat cu în elepciune de aceasta, care e f cut de mâini. Aceast totalitate are ca ieration cosmosul de sus, destinat puterilor de sus, iar ca naos pe cel de jos, la îndemâna celor sorti i s tr iasc o via legat de sim uri.

Dar iar i cosmosul e unul i neîmp r it cu toat deosebirea p r ilor sale. Dimpotriv , el înf i eaz i deosebirea p r ilor, provite din însu irile caracteristice fire te fire ti, f cându-le s se raporteze la unitatea i neîmp r irea

³ Acesta este, dup toat probabilitatea, spa iul în care este a ezat masa altarului, c reia sfântul Maxim pare a-i spune simplu altar. Din aceast scriere, care e pentru multe elemente i momente ale Liturghiei i ale loca ului bisericesc cel mai vechi document informativ (de pild pentru Intrarea mic i mare) s-ar p rea c spa iul altarului nu era înc atât de total izolat de naos, ca mai târziu. De aceea st teau acolo nu numai liturghisitorii, ci i cei al i preo i. A se vedea cu privire la timpul introducerii zidului desp r itor între spa iul altarului i naos detalii la Karl Holl, *“Die Entstehung der Bilderwand in der griechischen Kirche“*, în *“Gessammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte“*, II Der Osten, 2, Halbband, Tübingen, Mohr, 1929, p.22 i urm.

sa. Astfel le vedem ca fiind una cu el și întreolalt în chip neamestecat, fiecare din ele străbătând întreag în cealalt și amândouă împlinindu-l pe el cum împlinesc părțile un întreg și el împlinindu-se prin ele ca întreg, în chip unitar și integral. Căci întreg cosmosul inteligibil se arată în întreg cosmosul sensibil, în chip tainic prin formele simbolice, celor ce pot să vadă; și întreg cel sensibil există în cel inteligibil, simplificat în sensurile minții. În acela se află acesta, prin sensuri; iar în acesta acela, prin figuri. Iar lucrarea lor este una, cum ar fi *“o roată în roată”*; după cum zice minunatul vizitor al lucrurilor mari Iezechiel, vorbind, cred, despre cele două lumi (1, 16). Dumnezeușcul apostol zice la rândul său: *“Cele nevzute ale lui Dumnezeu de la întemeierea lumii din fpturi fiind în elese se ved.”* (Rom. 1, 20).

Iar dacă prin cele ce se ved se privesc cele ce nu se ved, cum s-a scris, cu mult mai vădit vor fi în elese prin cele ce nu se ved cele ce se ved, de către cei dedași contemplației duhovnicești. De fapt contemplația simbolică a celor inteligibile prin cele vizute este tiință și în alegere duhovnicească a celor vizute prin cele nevzute. Căci cele ce-și sunt unele altora indicatoare trebuie să vedescă reciproc prezența adevărată și clară a celorlalte și relația neîrbită cu acelea.

Capitolul al III-lea

SFÂNTA BISERICĂ ESTE ICOANĂ ȘI NUMAI A LUMII SENSIBILE

Dar Sfânta Biserică a lui Dumnezeu este, zicea, icoană și numai a lumii sensibile în sine. Ea are drept cer dumnezeescul ieratic, iar ca pământ frumusețea naosului. De asemenea și lumea este biserică, având cerul ca ieratic, iar podoaba pământului ca naos.

Capitolul al IV-lea

CUM ȘI ÎN CE CHIP SFÂNTA BISERICĂ A LUI DUMNEZEU ÎNCHIPUIE SIMBOLIC PE OM, IAR EA ESTE ÎNCHIPUIT DE EL CA OM ?

și iarăși, după un alt înțeles spiritual, zicea că Sfânta Biserică a lui Dumnezeu este om, având ca suflet ieraticul, ca minte, dumnezeescul altar și ca trup, naosul.

Astfel ea este chip și asemănare a omului făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Prin naos scoate la înfrumusețire, ca prin trup, în elepciunea practică; prin ieratic, ca prin suflet, tălmăcește cunoașterea terească naturală; iar prin altar, ca prin

mintea, strbate la cunoațerea tainică de Dumnezeu, la teologia mistică. Dar și invers, omul este o biserică tainică. Prin trup iradiază, ca printr-un naos, partea fizică a sufletului în împlinirea poruncilor prin înțelepciunea practică; prin suflet, aduce, ca printr-un ieratic, lui Dumnezeu, folosindu-se de rațiune în cunoațerea naturală, sensurile desprinse din simțuri, după ce a depărtat de la ele tot ce-i material și necurat; iar prin minte, ca printr-un altar, cheamă la cerea prealudată a ascunsei și necunoscutei mari glorie a dumnezeirii, cea din adâncurile neptrunse, prin altă cere glorie și prea-rsunătoare. În felul acesta se împreună cu ea prin cunoațerea tainică de Dumnezeu, cât e îngăduit omului, devenind astfel, ceea ce se cuvine să devină cel ce s-a învrednicit de slăvirea lui Dumnezeu și a fost însemnat de razele atotluminoase.

Capitolul al V-lea

CUM ÎN CE FEL ESTE IARȘI BISERICA ICOANĂ ȘI CHIP AL SUFLETULUI LUAT ÎN SINE ?

Dar tot el învârcă Sfânta Biserică a lui Dumnezeu nu este numai icoana întregului om, adică a celui ce constă din suflet și trup prin compoziție, ci și a sufletului însuși, privit în sine cu ajutorul cugetării.

Sufletul, spunea, constă în general din facultatea mintală și vitală. Cea mintală se mișcă liber prin voință, iar cea vitală rămâne cum este după fire, fără liber alegere.

Și iarși, de facultatea mintală în latura contemplativă și practică. Cea contemplativă spunea că se numește minte, cea vitală, rațiune. Factorul care pune în mișcare facultatea mintală este mintea. Cea dintâi, adică mintea, este și se numește înțelepciune, când porzește cu totul neschimbate mișcărilor sale către Dumnezeu. Rațiune de asemenea este și se numește prudență, când cu bun chibzuial, unind facultatea vitală, cea îndrumată de purtarea ei de grijă, cu activitatea, o arată nedesebăt de minte, înfrățind prin virtute aceeași descoperire a lui Dumnezeu ca și mintea. Căci spunea că facultatea vitală e repartizată în chip firesc atât pe seama minții, cât și a rațiunii. Încât sufletul este și se arată la început mai degrabă constând din minte și rațiune, ca mintal și rațional, facultatea vitală văzându-se în amândouă în chip egal, adică în minte și rațiune (căci nu e îngăduit să se cugete nici una din acestea lipsită de viață), și fiind împărțit între amândouă. Prin ea mintea, care am spus că se numește și înțelepciune, desfructându-se în deprinderea contemplației și în tocirea cunoațerea tainică, e dus spre adevăr printr-o cunoaștere care nu se mai uită și nu se mai sfârșete. Iar rațiunea, pe care am numit-o și prudență, sfârșete, după deprinderea fizicității trupești a virtuții, în bine. Din acestea amândouă se

constituie adevărata ființă a lucrurilor dumnezeiești și omenești, cunoașterea cea firească și capătul din urmă al întregii filosofii atotdumnezeiești a creștinilor.

Grândi mai limpede despre aceasta, o parte a sufletului este, cum s-a spus, partea contemplativă, iar alta, cea practică. Latura contemplativă a numit-o minte, iar cea practică rațiune, ca primele puteri ale sufletului. Și iarăși, mintea a numit-o în elepciune, iar rațiunea prudență, ca primele lucrări ale lor. Desfășurând însă mai departe lucrurile, spunea că de suflet în dupălatura mintală: mintea, în elepciunea, contemplația, cunoașterea, cunoașterea care nu se uită, a căror întinț final este adevărul. Iar dupălatura rațională: rațiunea, prudența, făptuirea, virtutea, credința, a căror întinț final este binele. Iar adevărul și binele zicea că indică pe Dumnezeu. Adevărul, când îl arată pe Dumnezeu din ființa Sa, căci adevărul este lucru simplu, unic, unul și același, firește și neschimbat, incoruptibil, neuitabil și nesupus nici unei despărțiri sau distanțări. Iar binele, când îl indică din lucrarea Sa; căci binele este binefăcător, îngrijitor al tuturor celor ce sunt din el și păzitor al lor; derivând de la “a fi foarte, a fi fixat foarte, sau afirmare puternică” (againe, itedisde, idesin) - după părerea etimologilor, înseamnă că dăruie tuturor celor ce sunt existență, persistență și puterea de a se mișca.

Deci zicea că cele cinci perechi, pe care le vedem în suflet, se mișcă în jurul perechii care indică pe Dumnezeu. Perechi numesc aici: mintea și rațiunea, în elepciunea și prudența, cunoașterea care nu se poate uita și credința. Iar perechea care indică pe Dumnezeu este adevărul și binele. Sufletul, mișcându-se progresiv prin acestea, se unește cu Dumnezeu tuturor, imitând neschimbabilitatea ființei și caracterul binefăcător al lucrării Lui, prin întărirea și statornicirea deprinderii în bine, pe baza liberului arbitru. Și, ca amestec în acestea, o observație potrivită: poate aceasta este dumnezeiasca decadă a coardelor psalterionului din sufletul mintal, care face să răsună rațiunea în duh, atins fiind de cealaltă decadă fericită a poruncilor, și care dă în chip spiritual sunetele desvârșite și armonioase, prin care este lăudat Dumnezeu. În chipul acesta pot să aflăm care este rațiunea decadelor care răsună și al decadelor care o face pe aceea să răsună, și cum o decadă se unește și se împreună tainic cu cealaltă. Rațiunea readuce pe Iisus Dumnezeu și Mântuitorul meu, întregit prin mine cel mântuit, la sine care este pururea atotplin și niciodată nu poate ieși din sine: iar pe mine, omul, mă restabilește în chip minunat în ea însăși, mai bine zis în Dumnezeu, de la Care am primit existența și spre Care tind, dorind de departe să obțin fericirea.

Cel ce poate să cunoască aceasta, prin pătimirea celor spuse, cunoaște, desigur după ce i-a făcut experiența, limpede demnitatea sa: cum se reîntoarce la chipul ceea ce-i după chipul; ce cinste se cuvine originarului; care este puterea tainei mântuirii noastre și pentru cine a murit Hristos; cum putem apoi rămâne în El și El în noi, precum a spus; și cum “*este drept cuvântul Domnului, și în toate câte face Îi înine făgăduința*” (Ps.32, 4) ? Dar să ne întoarcem la îngerul cuvântului, mulțumindu-ne cu atâta despre acestea.

Mintea a adar, mi cându-se prin în elepciune vine la contempla ie, prin contempla ie, la cunoa tere, prin cunoa tere, la cuno tin a care nu se uit , iar prin cuno tin a care nu se uit la adev r, în preajma c ruia mintea ajunge la hotarul mi c rii, fiind m rginit atât dup fiin i putere, cât i dup deprindere i lucrare.

C ci, zicea, c în elepciunea este putere a min ii i mintea îns i este în elepciune în poten ; contempla ia, la rândul ei, este deprinderea min ii, iar cunoa terea, lucrarea ei. Iar cuno tin a care nu se uit este mi carea st ruitoare, nesfâr it i neîncetat a în elepciunii, a contempla iei i a cunoa terii, adic , a puterii, a deprinderii i a lucr rii în jurul obiectului cunoscut, cel mai presus de toat cuno tin a. i hotarul ei este adev rul, ca obiectul cunoscut în chip neîntrerupt. Acest lucru e vrednic de toat mirarea: cum poate avea un cap t, ca ceva circumscris, ceea ce nu e supus uit rii ? Aceasta a a se poate: c acest hotar i-l are cuno tin a în adev r, ca Dumnezeu. C ci adev rul este Dumnezeu, în jurul c ruia mintea, mi cându-se f r sfâr it i f r întrerupere, nu poate avea un cap t al mi c rii ei, neaflând hotar acolo unde nu este spa iu i distan . M re ia minunat a infinit ii dumnezeu ti nu are cantitate, nici p r i, nici dimensiuni spa iale, i nu este vreo în elegere care s ajung , pentru a o cunoa te, ce este dup fiin . Iar ceea ce nu este supus dimensiunilor spa iale sau vreunei în elegeri de orice fel, nu poate fi str b tut pân la cap t.

Ra iunea de asemenea, mi cându-se prin pruden , vine la f ptuire, prin f ptuire la virtute, prin virtute la credin , care e cu adev rat certitudinea sigur i neclintit a celor dumnezeu ti. Pe aceasta având-o la început ra iunea prin pruden în poten , pe urm o scoate la iveal prin virtute, ar tând-o prin fapte. *“C ci credin a f r fapte moart este”* (Iac. 2, 20), precum s-a scris. Dar tot ce este mort i inactiv n-ar îndr zni cineva, cugetând s n tos, s spun c se num r între cele bune. În sfâr it, prin credin ra iunea ajunge la bine, în preajma c ruia se afl la cap tul s u final, încetându- i lucr rile, dat fiind m rginirea puterii, deprinderii i lucr rii sale.

C ci zicea c pruden a este puterea ra iunii, i ra iunea îns i este pruden în poten ; f ptuirea, la rândul ei, este deprinderea, iar virtutea, lucrarea ei. Iar credin a este înr d cinarea i statornicia l untric a pruden ei, a f ptuirii i a virtu ii, adic a puterii, a deprinderii i a lucr rii. i hotarul ei din urm este binele, în preajma c ruia se odihne te ra iunea, ajungând la cap tul mi c rii. C ci binele este Dumnezeu, în Care î i afl termenul final toat puterea oric rei ra iuni.

Dar cum i în ce chip se realizeaz i se actualizeaz fiecare din acestea, i ce se împotrive te fiec reia dintre ele, sau i se potrive te, i în ce m sur , nu ine de tema de fa ca s analiz m i s spunem. Numai atâtâ ine, ca s tim c orice suflet, când va putea, prin harul Duhului Sfânt i prin osteneala i str dania proprie, s împreune i s eas acestea laolalt , adic ra iunea cu mintea, pruden a cu în elepciunea, f ptuirea cu contempla ia, virtutea cu cuno tin a i credin a cu cuno tin a f r uitare, nimic orând sau neexagerând pe nici una în

raport cu cealalt , tînd de la ele orice umflătură sau lipsă ; cînd va putea, ca să spun pe scurt, face din decada sa o monadă , atunci se va uni cu el cu Dumnezeu cel adevărat și bun, unul și singur. Va deveni atunci frumos și magnific, și asemenea Lui - cît e cu puțin - prin desvîrșirea celor patru virtuți generale, care fac arătarea decada dumnezească din suflet, și împrăștie cealaltă decadă fericită a poruncilor. Căci tetrada este decadă în potență , formîndu-se din unitate prin adaos progresiv. Dar tot ea este și monadă , împrăștiînd prin întîlnire, în chip unitar, binele, și arătînd prin sine, în chip netăcut împărat , simplitatea și neîmpărtășirea lucrării dumnezeiești. Prin acestea, sufletul pîstrează cu tărie și cu statornicie ceea ce-i propriu al său, și respinge cu bărbăție ceea ce este străin de el, ca unul ce are minte rațională , în alepciune, prudență , contemplație fructuoasă, cunoștințe virtuoză , și, pe temeiul lor, cunoștință fructuasă, atotcredincioasă și neclintită ; și ca unul ce aduce lui Dumnezeu efectele unite în elepe te cu cauzele, și lucrările cu puterile, și primește pentru ele îndumnezeirea, care produce simplitatea.

Căci rațiunea este lucrare și manifestare a minții, fiind făcută de minte ca un efect făcut de cauză . De asemenea prudența este lucrare și manifestare a înțelepciunii, fructuirea a contemplației, virtutea a cunoștinței, credința a cunoștinței fructuoză. Prin ele se înfruptă te relația lăuntrică cu adevărul și binele, adică cu Dumnezeu, relație de care spunea că este tiință dumnezeiască , și cunoștință fructuoză , și iubire și pace, în care și prin care este îndumnezeirea.

tiință , ca împlinire a toată cunoștința îngăduită oamenilor despre Dumnezeu și cele dumnezeiești, și împrăștie are fructuoză a virtuților; cunoștință , ca cea care pîtrunde, de fapt, în adevăr, și procură o experiență durabilă a lui Dumnezeu; iubire, ca cea care participă prin starea lăuntrică întreagă la întregul farmec al lui Dumnezeu; iar pace, ca una ce încearcă aceleași stări ca și Dumnezeu, și-i pregătește să le încerce pe cei ce se învrednicesc de ea. Căci dacă dumnezeirea este cu totul nemișcată , ca una ce nu are nimic care să-o tulbure (ce-ar putea doar să ajungă mîcar la împrăștiearea ei cu vederea ?), iar pacea este statornicie neclintită și nemișcată , și bucurie netulburată , oare nu trebuie te cele dumnezeiești și tot sufletul care s-a învrednicit să dobîndească pacea ? Căci un astfel de suflet a trecut dincolo nu numai de hotarele răutății, neștiinței, minciunii și vicleniei, a păcatelor opuse virtuții, cunoștinței, adevărului și binelui, care se nasc din mișcările sufletului contrare firii ei, dacă este îngăduit să spunem, și de ale virtuții însuși, ale cunoștinței, ale adevărului și ale bunătății cunoscute de noi, odihnindu-se în chip negrită și neștiut în locul intim supra-adevărat și preabun al lui Dumnezeu, potrivit cu frăgăduința Lui nemincinoasă . În chipul acesta nimic din cele ce îl pot tulbura nu pot atinge ascuțimea sa din Dumnezeu. În acel loca fericit și atotșfînt se desvîrșește taina înfricoșată a unirii mai presus de minte și de rațiune, prin care se face un trup și un duh Dumnezeu cu biserica sufletului, și sufletul cu Dumnezeu. O, cum mă minunez de bună tatea Ta, Hristoase ! Nici nu îndrăznesc să ți spun, eu care nu am putere destulă nici măcar să mă minunez cu

vrednicie. *“Căci vor fi cei doi un trup. Taina aceasta mare este. Dar eu vorbesc de Hristos și de biserică”,* zice dumnezeescul apostol (Efes.5, 31-32). Și iarăși: *“Cel ce se lipește de Domnul este un duh cu El”* (I Cor. 6,17).

Ajungând astfel sufletul unitar și adunat în sine însuși și la Dumnezeu, nu va mai fi în el rațiunea care îl împarte în multe prin gânduri, ci capul lui va fi încununat de Dumnezeu, Rațiunea primă, singură și una. Iar în această Rațiune și Dumnezeu sunt și subzist toate rațiunile lucrurilor într-o simplitate neînțeleasă, în chip unitar, ca în Creatorul și Fiul totului tuturor celor ce sunt. A întinzându-se sufletul spre Acela, care nu e în afară de el, ci întreg în întregimea lui, va cunoaște și el prin simplă intuitivitate, rațiunile și cauzele lucrurilor, de dragul călătoriei, înainte de-a se face mireasa Logosului - Dumnezeu, se supunea metodelor care divizează. Iar prin aceste rațiuni va fi purtat în chip mântuitor și adecvat spre însuși Cuprinzătorul și Fiul totului a toată rațiunea și cauza.

Acestea sunt așadar, precum am spus, proprii sufletului; prin minte are înțelepciunea în potență, din înțelepciune decurge contemplația, din această cunoaștere, din cunoașterea cunoștinței a fărâșuire, și prin toate e dus la adevăr, care e hotărârea înaintea finală a bunurilor mintale. Iar prin rațiune are prudența, din această iese înțelepciunea, din înțelepciune virtutea, din această credința, prin care odihnește în bine ca scop și sfârșit fericit al lucrurilor raționale. În sfârșit, prin unirea acestora întreolaltă se culege înțelepciunea a celor dumnezeiești. În toate acestea se aseamănă cu sufletul sfânta biserică, privită în înțelepciune spirituală. Toate cele ce au fost arătate că în de minte și ies progresiv din ea, le indică biserică prin ierarchie. Iar cele arătate că în de rațiune și ies din ea prin desfășurare, le ilustrează prin naos. În sfârșit, toate le adună spre taina ce se sârăsește pe dumnezeescul altar, taină prin care, tot cel ce poate să înțeleagă cu înțelepciune cele ce se sârășesc în biserică, își face cu adevărat biserică a lui Dumnezeu și dumnezeesc sufletul său. Căci pentru suflet ni s-a dat poartă, spre călătoria lui către cele înalte, biserică cea făcută de mâini, care îi este și model prin diferitele simboale dumnezeiești din ea.

Capitolul al VI-lea

CUM ÎN CE FEL ESTE NUMIT ÎN SFÎNȚA SCRIPTURĂ OMUL ?

Precum după un înțeles mai înalt a numit biserica om duhovnicesc, iar pe om bisericesc tainic, la fel zicea că în Sfânta Scriptură, privit toată deodată, este ca un om, care are Testamentul Vechi drept trup, iar pe cel Nou drept suflet, duh și minte; sau istoria literară a întregii Sfinte Scripturi, a celei vechi și noi, trup, iar sensul celor scrise și scopul spre care tinde acel sens, suflet. Auzind aceasta, am admirat potriveala asemănării și am lăudat cât am putut pe Cel ce împarte fiecăruia darurile Sale după vrednicie. Căci, precum omul este muritor după ceea ce este vădit și nemuritor după ceea ce este nevădit, la fel și Sfânta Scriptură are litera trecătoare, iar duhul ascuns în litara ei niciodată nu încetează de a fi. Și, precum omul stă pînă în elepciune dorind și pornirea pentru tima vestejește trupul, la fel și Sfânta Scriptură în eleas duhovnice te taie de la sine litera. Căci zice dumnezeiescul Apostol: *“Pe mîsur ce se strică omul nostru cel din afară, cel dinlăuntru se înnoiește zi de zi”* (II Cor. 4, 16). Aceasta s-o înțelegem și s-o zicem și despre Sfânta Scriptură, în eleas figurat ca om. Pe mîsur ce se retrage litera ei sporește duhul. Și pe mîsur ce trec umbrele slujirii vremelnice, iese la adevărul credinței atotluminos și neumbrit, prin care și pentru care este și s-a scris și se numește Scriptură, întipărit fiind în minte prin harul duhovnicesc. Precum și omul este și se zice om pentru sufletul rațional și mintal, prin care și pentru care este chip și asemănarea lui Dumnezeu, Cel ce l-a făcut pe el, și a fost deosebit de celelalte animale prin natură, neavînd cu ele nici o relație lăuntrică.

Capitolul al VII-lea

CUM ESTE NUMIT COSMOSUL OMULUI ÎN CE CHIP OMUL ESTE NUMIT COSMOS ?

Urmărind aceeași asemănare ușor de observat, spunea că și cosmosul întreg constând din cele văzute și nevăzute este om; iar omul constând din suflet și trup este cosmos. Căci cele inteligibile au rostul sufletului, precum sufletul are același rost ca cele inteligibile. Iar cele sensibile sunt chipul trupului, precum trupul este chipul celor sensibile. Cele inteligibile sunt sufletul celor sensibile, iar cele sensibile trupul celor inteligibile. Precum sufletul se află în trup, așa și cosmosul inteligibil în cel sensibil. Iar cosmosul sensibil este înut la un loc de cel inteligibil, precum trupul este înut de suflet. Și din amîndouă se constituie un singur cosmos, precum din suflet și trup un singur om. Nici una din cele două părți ale acestora, care sunt unite întreolalt, nu neagă și nu refuză pe cealaltă,

existând o lege care le leagă împreună. În ele este stabilită uniunea unei puteri unificatoare, care nu îngăduie să se slăbească identitatea în baza unirii după ipostas din pricina deosebirii (de) natură, nici să apară particularitatea care circumscrie pe fiecare din acestea în ea însăși deosebind-o și desfășurând-o de celălalt, mai puternic decât înrudirea, stabilită în ele în chip tainic prin faptul unirii. Prin înrudirea aceasta se arată existent în toate, în chip diferit, modul universal și unic al cauzei ascunse și necunoscute, care înseamnă adunate toate, susținând toate în ele însele și unele în altele, neamestecate și nedivizate, și înfrângându-le ca fiind mai degrabă unele pentru altele decât pentru ele însele, prin aceea relație unificatoare. Aceasta până ce va socoti de bine Cel ce le-a legat întreolalt să le dezlege, când va veni vremea obștească sfârșită, cel nădăjduit. Atunci și lumea celor vișzute va muri, ca și omul, și va învia iarăși, ca o lume nouă din cea îmbătrânită, la învierea pe care de abia atunci o așteptăm. Atunci și omul de acum va învia împreună cu lumea, ca partea cu întregul, și lumea mică împreună cu lumea mare, dobândind puterea să nu se mai poată strica. Și tot atunci, trupul se va face asemenea sufletului, iar cele sensibile asemenea celor inteligibile în privința cinstei și a slavei, arându-se în toate o singură putere dumnezeiască, printr-o putere luminoasă și activă, potrivit cu fiecare. Iar această putere va păstra prin ea nedescălecată legea unirii pentru veacurile nesfârșite.

Dacă vrea să adare cineva să aibă viața și uniunea iubitoare de Dumnezeu și plăcută lui Dumnezeu, să se îngrijească de prierile mai înalte și mai cinstite ale acestor trei oameni, adică a cosmosului, a Sfintei Scripturi și a omului nostru. Să se îngrijească cu toată puterea de suflet, făcându-l nemuritor și îndumnezeit prin virtuți, și să disprețuiască trupul care este supus stricăciunii și morții, și care poate să întineze demnitatea îngrijită a sufletului. *“Căci trupul stricăcios, zice, îngreuiază sufletul, și locul cel pământesc împovărează mintea cea plină de griji”* (În elep. Sol. 9, 15). Și iarăși: *“Cel ce seamănă în trupul său, din trup va culege stricăciune”* (Gal. 6, 8).

Acela însăși îndrepteze răvna gândurilor minții spre puterile trupești și spirituale, pentru a se face asemenea lor, prierind cele prezente și vișzute. *“Căci cele ce se văd sunt vremelnice; iar cele ce nu se văd sunt veșnice”* (Gal. 4, 18). În acestea se odihnește Dumnezeu, pentru mărirea deprinderii lor în pace.

De asemenea, să se înalțe cu înălțări spre Duhul Sfânt, prin studiul pertrunzător al Sfintei Scripturi, ridicându-se deasupra literei, ca și în El se află plinitatea bunătăților și comorilor ascunse ale cunoștinței și înălțării, întru care cel ce se învrednicește să ajungă va afla pe Dumnezeu Însuși *“înscris în tablele inimii prin harul Duhului”*, oglindind cu fața descoperită slava lui Dumnezeu prin ridicarea zăbranicului literei. (II Cor. 3, 3-18)

Capitolul al VIII-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ PRIMA INTRARE A SFINTEI ADUNĂRI (LITURGHII) ÎN CELE ȘĂPTĂZECI DE ÎNTRARE ÎN BISERICĂ ?

Cuvântul nostru, după ce a înfățișat pe scurt vederile comunicate de fericitul bătrân despre sfânta biserică, va face acum o povestire și mai scurtă despre Liturgia din sfânta biserică. Prima intrare a arhiereului în sfânta biserică la sfânta adunare este chipul și icoana primei veniri în lume a Fiului lui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Hristos prin trup. Prin aceasta El a eliberat și răscumpărat firea oamenilor, robii și vânzătorii și vânzătorii prin ea însuși morții în urma păcatului, și stăpânit silnic de diavol, plătinind toată datoria pentru ea ca un vinovat Cel nevinovat și fără păcat. Astfel a readus-o la harul împărăției de la început, dându-Se pe Sine preț de răscumpărare și schimb pentru noi, și punând patima Sa de viață ca leac de vindecare a patimilor noastre, pricinuitoare de stricăciune, și ca mijloc de mântuire al întregii lumi.

Iar prin intrarea arhiereului în ierarchie, și prin urcarea pe tronul preoțesc se închipuiește simbolic înălțarea și rezarea Aceluia în ceruri și pe tronul mai presus de ceruri, după petrecerea în lume.

Capitolul al IX-lea

CE ÎNSEAMNĂ INTRAREA POPORULUI ÎN SFÂNTA BISERICĂ ?

Intrarea poporului, care se face odată cu a ierarhului, în sfânta biserică, înseamnă întoarcerea necredincioșilor de la neștiință și rătăcire la cunoașterea lui Dumnezeu, și mutarea credincioșilor de la păcat și necunoaștință la virtute și cunoaștință, spunea fericitul bătrân. Căci intrarea în biserică nu înfățișează numai întoarcerea necredincioșilor la adevărul Dumnezeu, ci și îndreptarea prin pocăință a fiecăruia dintre noi cei ce credem dar nesocotim poruncile Domnului prin trai desfrânat și prin viață necuvincioasă. Fiindcă tot omul, fie ucigaș, fie desfrânat, fie fur, fie îngâmfat, fie mândru sau înjurător, sau lacom, sau iubitor de arginți, sau bârfitor, sau neuitător de rău, sau uitor de rău spre mânie și furie, sau vorbitor de rău, sau semănător de vrajbă, sau optitor, pizmaș, sau beivitor, sau simplu vorbind, ca să nu mai lungesc cuvântul, numărând toate felurile de păcat, orice om care, fiind stăpânit de orice păcate, încetează în urmă de a se mai lăsa stăpânit de bunăvoie de o asemenea deprindere și de a mai lucra cu intenție potrivit cu ea, și-și schimbă viața înspre bine, alegând virtutea în locul păcatului,

orice astfel de om are să fie socotit că într-înt-adevăr cu Hristos Dumnezeu și Arhiereul nostru la virtute, care în eleas figurat este biserica.

Capitolul al X-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ CITIRILE DUMNEZEIEȘI ?

Citirile dumnezeiești ale preasfintelor cărți, spunea învățtorul că indic voile și sfaturile dumnezeiești și fericite ale atotsfântului Dumnezeu. Prin ele aflăm îndatoririle ce le avem de îndeplinit, potrivit cu fiecare dintre noi, după puterea ce este înmăscut. De asemenea învățăm legile luptelor dumnezeiești fericite, după care războindu-ne, ne învrednicim de cununile biruinței din împărăția lui Hristos.

Capitolul al XI-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ CÂNTĂRILE DUMNEZEIEȘI ?

Dulcea a duhovnicească a cântărilor dumnezeiești, spunea că indic bucuria care vine de te împărătească de bună țară dumnezeiești, și care, pe de o parte, mi că sufletele spre dragostea curată și fericită a lui Dumnezeu, iar pe de alta, răstignește te și mai mult spre ura păcatului.

Capitolul al XII-lea

CE ÎNSEAMNĂ STRIGĂRILE PĂCII ?

Prin strigările păcii, săvârșite dintr-un ieraticionului, la porunca arhiereului, la fiecare citire, după precizarea celui în alept se indic bucuria și laudele dumnezeiești aduse de sfinții îngeri. Prin ele Dumnezeu pune hotărâre luptelor purtate pentru adevăr împotriva puterilor dușmane, împreună dând nevzutele îngrămădi, dărând pace prin desființarea trupului păcatului, și dând sfinților harul nepătimirii drept cunună a osteneților pentru virtute, ca pentru sine lumea să-și îndrepte puterile sufletului spre cultivarea duhovnicească, adică spre dezvoltarea virtuților. Prin acestea împreună o țară cerească duhurile rele, având de căpetenie a luptei lor pe Dumnezeu și Cuvântul, Care risipește meșteșugurile dușmanilor și greu de ocolit ale diavolului.

Capitolul al XIII-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ CITIREA SFINTEI EVANGHELII ÎN ACTELE MISTICE DE DUPĂ ACEEA ÎN PARTICULAR ?

Îndat după acestea, rânduiala Sfintei Biserici a stabilit să se facă citirea dumnezeiască a Sfintei Evanghelii. Aceasta arată în particular celor ce se străduiesc, necazurile ce au să fie suportate pentru cuvânt. După aceea, venind la ei din cer Cuvântul contemplației și al cunoștinței ei, ca un Arhiereu înălțat ca pe o lume sensibilă cugetul trupului, depărtează gândurile lor ce caută spre pământ și îi duce spre privirea celor spirituale prin închiderea ușilor și prin intrarea sfintelor taine, după ce și-au închis simburile de către tre cuvinte și lucruri. Și așa, după ce au ajuns afară de trup și de lume, îi învață cele ascunse și tainice, străduirea între ei în viață, și la El adunându-i; ca apoi, pentru multa binefacere de care le-a făcut parte, ca singurul umire, să primească mărturisirea recunoștinței ei pentru mântuirea lor, pe care o ținem ca te Simbolul credinței. Apoi, punându-i între îngeri prin cântarea întreit sfânt, și dăruindu-le aceeași tăină a teologiei sfințioare pe care o au și aceia, îi aduce lui Dumnezeu și Tatăl, înfiindu-i în Duhul prin rugăciunea prin care s-au învrednicit să-L numească pe Dumnezeu Tatăl. De aici iarăși, după ce au străbătut cu tăină toate rațiunile din lucruri, îi duce în chip neînțeles spre monada necunoscută prin cântarea “Unul Sfânt”, cu care s-au unit prin har și au devenit asemenea după participare, într-o identitate neîmpărțită, după puțin.

Capitolul al XIV-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ, ÎN ÎNȚELEȘUL EI GENERAL, CITIREA DUMNEZEEASCĂ A SFINTEI EVANGHELII ?

În aplicare generală ea înseamnă sfârșitul lumii acesteia. Căci după citirea dumnezeiască a Sfintei Evanghelii, arhiereul coboară de pe tron, și se face slobozirea și scoaterea afară, prin slujitori, a catehumenilor și a celorlalți care nu sunt vrednici de vederea dumnezeiască a tainelor ce se vor arăta. Aceasta indică și preînchipuiește prin ea adevărul, al cărui tip și icoană este, și pe care îl strigă oarecum prin aceste acte, că după ce se va vesti Evanghelia împărăției, precum s-a scris, în toată lumea, va veni a doua oară din cer, cu slavă multă, marele Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos; “*căci Însuși Domnul, în strigăt de arhanghel și la trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogori din cer*” (I Tes. 4, 16), zice dumnezeescul Apostol. Iar venind, Se va răzbiuna împotriva vrăjmașilor și va despărți prin sfinții îngeri pe cei necredincioși de cei credincioși, pe cei nedrepi de cei drepi, pe cei ticloși de cei sfinți, ca să spun pe scurt, pe cei ce au

pe care tuit pe urmele trupului de cei ce au umblat în Duhul lui Dumnezeu, dând fiecăruia dintre cei ce au trăit pe pământ plata cea dreaptă după vrednicia lor, cum spune adevărul cuvintelor dumnezeiești.

Capitolul al XV-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ ÎNCHIDEREA UȘILOR SFINTEI BISERICI, CARE SE FACE DUPĂ SFÎNTA EVANGHELIE ?

Închiderea ușilor sfintei biserici a lui Dumnezeu, care se face după sfînta citire a Sfîntei Evanghelii și după scoaterea catehumenilor, arată trecerea celor pămîntești în intrarea viitoare a celor vrednici în lumea inteligibilă sau la ospățul de nunt al lui Hristos, după aceea despărțire înfricoșătoare și sentință mai înfricoșătoare; de asemenea lepădarea desvârșită a lucrărilor terestre din simuri.

Capitolul al XVI-lea

CE ÎNSEAMNĂ INTRAREA SFINTELOR TAINE ?

Intrarea sfințelor și cinstitelor Taine este începutul și sfârșitul, cum spunea acel mare bătrîn, a învățurii celei noi, care ni se va împărtăși în cer, cu privire la iconomia lui Dumnezeu cea nouă și descoperirea tainei mântuirii noastre, care se află în adâncurile nepetrune ale ascunzimei dumnezeiești. *“Căci nu voi mai bea, zice către ucenicii Săi Dumnezeu și Cuvântul, de acum din rodul viței, până în ziua aceea când îl voi bea pe el cu voi, nou, în împărăția Tatălui Meu”* (Mat. 26, 29).

Capitolul al XVII-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ ÎNSURUTAREA DUMNEZEIEASCĂ ?

Însurutarea duhovnicească, vestită tuturor, preînchipuiește și zăgăzvește unirea în cuget și mărturisirea într-un gând și identitatea pe care o vor avea cu toții întreolalt prin credință și iubire, când se va face descoperirea bunurilor viitoare negrăsite. Prin ea cei vrednici vor primi împreunarea cu Cuvântul și Dumnezeu. Căci gura este simbolul cuvântului și rațiunii, prin care toți cei pămîntești de cuvânt și de rațiune, ca ființe raționale, vor deveni una cu toții și cu Cuvântul prim și unic și cauză a tot cuvântului și rațiunea.

Capitolul al XVIII-lea

CE ÎNSEAMNĂ SIMBOLUL DUMNEZEESC AL CREDINȚEI ?

Mărturisirea dumnezeescului simbol al credinței, care se face de toți, arată mulțumirea tainică pentru rațiunile și modurile înțeleptei providențe dumnezeiești cu privire la noi, prin care ne-am mântuit, mulțumirea care va avea loc în veacul viitor. Prin ea cei vrednici își vor arăta recunoștința pentru binefacerea dumnezeiască, neavând afară de ea nimic altceva ce să dea pentru bunățile dumnezeiești fără de margini care li s-au hărăzit.

Capitolul al XIX-lea

CE ÎNSEAMNĂ DOXOLOGIA ÎNTREIT SFÂNT ?

Rostirea întreit a cântărilor sfânteniei dumnezeiești și de către tot poporul credincios preînchipuiește unirea și deopotrivă cinstea pe care o vom avea în veacul viitor cu puterile netrupești și spirituale. În acea stare, într-un cuget cu puterile de sus, firea oamenilor va fi învățată să laude și să sfăntească prin trei sfântiri dumnezeirea treiipostatică cea una.

Capitolul al XX-lea

CE SIMBOLIZEAZĂ SFÂNTA RUGĂCIUNE: “TĂTĂL NOSTRU CARELE EȘTI ÎN CERURI” ?

Chemarea atotsfânt și preacinstit al marelui și fericitului Dumnezeu în Tată este simbolul înfierii adevărate și reale, care ni se va da prin darul și harul Duhului Sfânt. Prin această înfiere, biruindu-se și acoperindu-se tot ce-i însumare omenească, prin coborârea harului, se vor face și vor fi fiii lui Dumnezeu toți sfântii, care s-au luminat încă de aici cu frumusețea dumnezească a bunăților.

Capitolul al XXI-lea

CE ÎNSEAMNĂ SFÂRȘITUL CÂNTĂRIILOR ROSTITE LA SFÂNTA SLUJBĂ TAINICĂ, ADICĂ : “UNUL SFÂNT, UNUL DOMN” ÎN CELE URMĂTOARE ?

Mărturisirea pe care o face întregul popor la sfârșitul întregii slujbe tainice, rostind : “*Unul Sfânt*” și cele ce urmează, arată adunarea și unirea mai presus de rațiune și de minte a celor inițiați tainic și înțelept în unitatea cea ascunsă a simplității dumnezeiești, în veacul nestricțios al celor inteligibile, când privind la lumina slavei nevăzute și mai presus de grai, vor ajunge și ei în stare să primească împreună cu puterile de sus fericita puritate. După aceasta, la sfârșitul tuturor, se face împărțirea tainei care-i prefăce pe cei ce se împărțesc cu vrednicie, în chipul ei și asemenea, după har și participare, Binelui prin esență, nefiind lipsiți întru nimic de El, pe cât este îngust și cu puțin oamenilor. Așa încât și ei pot fi, și se pot numi, prin lucrarea voinei ei și prin har, dumnezei, în urma faptului că Dumnezeu întreg îi umple deplin și nu lasă nimic din ei gol de prezența Lui.

Capitolul al XXII-lea

CUM ÎN CE CHIP ÎN STAREA SUFLETULUI PRIVIT ÎN EL ÎNSUȘI, LA FIECARE OM ÎN PARTE, ESTE ÎNDUMNEZEITOARE ÎN FIECĂTOARE DE DES VÂRȘIRE PRIN CELE SPUSE ?

Să cutăm acum, trecând cu privirea prin acele momente ca pe o cale în ordine bună, să le înlegăm și cu privire la sufletul cunosător. Și să nu împiedicăm mintea, care dorește și voia să se urce, sub îndrumarea lui Dumnezeu, treptat spre rațiune, după putere, cu toată evlaviază, spre contemplarea mai înaltă să privească și în eleagă cum orânduiri dumnezeiești ale Sfintei Biserici duc sufletul spre desvârșirea lui prin cunoștință adevărată și efectivă.

Capitolul al XXIII-lea

PRIMA INTRARE A SFINTEI ADUNĂRI (LITURGHII) ESTE SIMBOLUL VIRTUȚILOR SUFLETULUI

Privește a adăra, tu cel ce și-ai căutată adevărată iubire a lui Hristos, cu ochii minții, la prima intrare a sfintei adunări de la răstăcirea și tulburarea din afara celor pământești (după cum s-a scris: “*Femei, ce veniți de la vedere, apropiați-vă*” - Is. 27, 11); de la vagabondarea printre chipurile și formele văzute ale celor

sensibile. Căci nu este drept să fie numit contemplant, după neînțelepciunea aia a zărilor înțelepciunii elinilor (sau cumva să-i numim înțelepciunii pe aceia care nu au putut sau nu au voit să cunoască pe Dumnezeu din faptele Lui), vederea celor sensibile, în planul creației subzistă războiul neîntrerupt al celor sensibile întreolalt, război care produce stricăciunea tuturor prin ele înșele, toate stricându-le pe altele și stricându-se prin altele, neavând alt statornicie decât pe aceea a nestatorniciei și a stricăciunii, și neputând rămâne vreodată întreolalt fără război și fără dezbinare. Prin aceea intrare însuși sufletul vine de la acelea și fuge și intră, ca într-o Biserică și ca într-un azil al păcii, la contemplarea naturală în duh, în care nu se află războire și nici tulburare, împreună cu Cuvântul și condus de Cuvântul, marele și adevăratul nostru Dumnezeu și Arhiereu. Iar de la dumnezeieștile citiri ce se fac, învață că pe niște simboale, rațiunile lucrurilor și marea și minunata taină a Providenței dumnezeiești arată în lege și prooroci. Prin fiecare primete, că răsplăta bunei sale ucenicii întru acestea, de la Dumnezeu, prin Sfintele Puteri, care vorbesc cu el spiritual, întipăririle dătoare de pace deodată cu farmecul întărit și susținător, cu dorința dumnezeiască și arzătoare a lui Dumnezeu, prin plătirea produsă în el tainic de cântarea imnelor dumnezeiești.

Trecând iarși de la acestea, se concentrează pe culmea cea una și singură, care adună unitar aceste rațiuni. Adică în jurul Sfintei Evanghelii, în care au preexistat unitar toate rațiunile Providenței și ale lucrurilor împreună așteptate printr-o singură putere. După aceasta se îndreaptă ochilor minții, iubitori de Dumnezeu și netulburați să privească printr-o similitudine dumnezeiască pe însuși Cuvântul și Dumnezeu, Care coboară în suflet din cer (ceea ce se arată prin coborârea arhiereului de pe tronul sacerdotal) și depărtează, că pe niște catehumeni, cugetările care sunt legate încă prin fantezie de similitudinile și de diviziunea lor. Pe urmă iarși, Cuvântul duce sufletul, ieșit afară din cele sensibile, cum dă și în elegem închiderea tuturor sfintei lui Dumnezeu biserici, spre tăinuirea imaterială, simplă, neschimbată, dumnezeiască, liberă de orice chip și figură a celor inteligibile, indicat prin intrarea tainelor negrite. Ajuns aici, sufletul își concentrează în sine însuși puterile sale și pe sine în Cuvântul, unind prin strălucirea duhovnicească rațiunile și chipurile negrite referitoare la mântuirea sa. Iar Cuvântul îl învață prin Simbolul credinței, să mărturisească aceasta cu mulțumire.

După aceasta, sufletul, fiind deja, în ce privește mintea, simplu și neîmpărțit în cunoaștere, prin ucenicie făcut și cuprinzând rațiunile celor sensibile și celor inteligibile, este dus de Cuvântul spre cunoașterea lămurită a lui Dumnezeu, după trecerea peste toate dăruindu-i-se o înelegere egală, după puțin cu a îngerilor. Și așa de mult îl învață Cuvântul, încât cunoaște pe Dumnezeu ca Unul, o singură ființă, dar în trei ipostasuri; unitate a ființei în trei ipostasuri, și treimea a ipostasurilor de o ființă; unitate în treime și treime în unitate; nu alta și alta; nici una deosebită de alta sau una prin alta, nici una în alta sau una din alta, ci una și aceeași în ea însăși și prin ea însăși, având identic cu

sine însuși atât unitatea cât și treimea, fără nici o confuzie; unirea lor este fără confuzie, iar deosebirea nedivizată și fără preri; unitate după rațiunea ființei sau a existenței ei, dar nu prin compoziție, prin contracțiune sau prin vreo contopire; și treime după rațiunea felului cum există sau subzistă, dar nu prin vreo divizare sau înstrăinare sau vreo împărțire. Căci nu se divide unitatea prin ipostasuri, nici nu se cuprinde și se contemplează în ele în virtutea relației. De asemenea, nu se adună ipostasurile într-o unitate, nici nu o înfrățesc pe aceasta prin contracțiune, căci aceea este identică aceleiași, desigur altfel și altfel. Sfânta Treime a ipostasurilor este unitate neamestecat după ființă și după rațiunea simplă a ei. Iar sfânta unitate este treime după ipostasuri și după modul de existență. Aceiași întreg este și aceeași aceasta în chip diferit, în eleas după alt și alt rațiune, precum s-a spus; una și singură, dumnezeire nedivizată și fără confuzie, dumnezeire simplă, nimic orabil și netransformabil, va fi, fiind întreagă unitate după ființă și întreagă treime după ipostasuri, o singură rază a unei lumini de întreg strălucire care luminează în chip unitar. Prin acest lumină și sufletul, egal în cinste cu sfinții îngeri, primind rațiunile despre dumnezeire care pot fi cunoscute de creațiune, și învățând să laude împreună cu aceia fără cuvinte în chip întreg dumnezeirea cea una, este dus spre înfierea după har prin cea mai accentuată asemănare. În temeiul acesteia, având pe Dumnezeu ca Tată tainic și unic prin har, va fi dus totodată spre ascunsul cel unul al Aceluia, prin ieșirea sa din toate.

și atât de mult va spori în primirea sau în cunoașterea celor dumnezeiești, încât nu va mai vrea să fie al său însuși și nu va mai putea să se cunoască din sine, de către sine sau din altcineva, ci numai din și de către Dumnezeu, Care întreg l-a primit în întregime, cu bună tate, și S-a sălăluit întreg în întregimea lui, fără primire și în chip convenit cu Dumnezeu, și l-a îndumnezeit întreg. Astfel, cum zice preasfântul Dionisie Areopagitul, sufletul devine chip și arătare a luminii ascunse, oglindă curată, atotstrăvăzie, neîrbit, nepătat, neprihănit, ce prinde, dacă se poate spune, întreaga frumusețe a arhetipului binelui, care strălucește în el în chip dumnezeesc și nimic orat precum este, cu bună tate negrită a celor nepatrune.

Capitolul al XXIV-lea

CE TAINE LUCREAZĂ ÎN ÎNFRĂȚUIRETE, PRIN CELE CE SE SĂVÂRȘESC
LA SFÂNTA LITURGHIE ÎN CEI CREDINCIOȘI ÎN ADUNĂRI CU
CREDINȚĂ, HARUL DUHULUI SFÂNT CARE E DE FAȚĂ ?

Socotea a adăra fericitul bătrân, și nu înceta să îndemne în acest în ele, că tot creștinul trebuie să se afle des în sfânta biserică și să nu lipsească niciodată de la Sfânta Liturghie să vără în ea, pentru sfinții îngeri care sunt de față și scriu de fiecare dată pe cei ce intră și se înfrățesc lui Dumnezeu, și care fac rugăciuni

pentru ei; de asemenea pentru harul Sfântului Duh, care e în chip nev zut pururea prezent, dar în mod special mai ales în timpul Sfintei Liturghii. Acesta prefăce și schimb pe fiecare dintre cei ce se află de față, rezidindu-l în chip mai dumnezeesc, potrivit cu însușirile lui, și în lăundu-l spre ceea ce se indică prin tainele ce se săvârșesc, chiar dacă acela nu simte, în cazul când e încă dintre copii în cele după Hristos și nu poate vedea în adâncul celor ce se petrec. El activează în același harul mântuirii, indicat prin fiecare dintre dumnezeieștile simboale ce se săvârșesc, conducându-l, pe rând și după o ordine, de la cele mai apropiate până la capătul final al tuturor.

Prin cea dintâi intrare se indică lep darea necredinței, creșterea credinței, micșorarea păcatelor, sporirea virtuții, alungarea neștiinței, adăugirea cunoștinței. Prin ascultarea sentințelor dumnezeiești, deprinderile și dispozițiile întărite și neclintite în cele spuse, adică în credință, virtuți și cunoștință. Prin cântările dumnezeiești, care urmează aceluia, se indică consimțământul de bunăvoie al sufletului cu virtuțile, și plătirea și desfășurarea mintală ce se naște în suflet din pricina lor. Prin sfânta citire a Sfintei Evanghelii, sfârșitul cugetului și mântesc, precum și al lumii sensibile. Iar prin închiderea ușilor de după aceea, trecerea și mutarea cu dispoziția sufletului de la această lume stricăcioasă la lumea inteligibilă, prin care trecere sufletul, închizând simțirile ca niște uși, le face curate de idoli și păcatelor. Prin intrarea sfintelor taine se indică învățătura și cunoștința mai desăvârșită, mai tainică și nouă cu privire la iconomia lui Dumnezeu față de noi. Prin sărutarea dumnezeiască, identitatea aceluiași cuget, a aceleiași simțiri și a iubirii tuturor față de toți, și a fiecei ruia mai întâi față de Dumnezeu și față de sine. Prin mărturisirea Simbolului credinței, mulțumirea cuvenită pentru chipurile minunate ale mântuirii noastre. Iar prin imnul întretit sfânt, unirea și deopotrivă cinste cu sfinții îngeri, și neîncetata și împreună lăudare sfântă a lui Dumnezeu. Prin rugăciunea prin care ne învrednicim să numim pe Dumnezeu Tatăl, se indică cea mai adevărată înfiere în harul Duhului Sfânt. Prin cântarea „Unul Sfânt” și cele următoare, harul și legătura unificatoare cu Dumnezeu. Iar prin împărțirea dumnezeiască cu prea curatele și de viață făcătoare taine, identitatea și comuniunea asemănării după participare cu Dumnezeu, cât este îngăduit oamenilor. Prin aceasta, omul este învrednicit să devină din om Dumnezeu.

Căci darurile Duhului Sfânt, de care credem că ne împărțim în această viață prin har întru credință, credem că le vom primi în veacul viitor cu adevărat în ipostasul lor, potrivit cu neclintita credință noastră și cu făgăduința sigură și nemincinoasă a Celui ce le-a făgăduit, dacă vom păzi cu toată puterea noastră poruncile. Astfel vom trece de la harul întru credință la harul după vedere, Însuși Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos prefăcându-ne întru Sine, înlăturând atributele noastre stricăcioase și dăruindu-ne tainele arhetipice, indicate prin simboalele sensibile de aici.

Pentru a oara înere de minte, dacă socotiți de bine, să strbatem încă o dată pe scurt cele spuse și să le recapitulăm astfel :

Sfânta Biserică este, a adar, cum s-a spus, tip și icoană a lui Dumnezeu. Căci unirea neamestecat pe care o întreține Acela prin puterea și înțelepciunea Lui infinită, între diferitele ființe ale celor ce sunt, legându-le ca un Făcător în chip suprem cu Sine, o realizează și ea, legând în chip unitar pe credincioșii întreolalt, prin harul și chemarea unică a credinței, pe cei activi și virtuosi prin identitatea voinței, iar pe cei contemplativi și gnostici prin acordul nesfârșit și nedivizat al cugetului.

Ea este și tip al cosmosului, al celui inteligibil și al celui sensibil, având ca simbol al cosmosului inteligibil ieraticul, iar al celui sensibil naosul.

Este iar și tip al omului, imitând sufletul prin ieratic, iar trupul înfrumusețându-l prin naos. Dar este și tip și icoană a trupului privit în el însuși, ca una ce manifestă slava propriii teoretice prin ieratic, iar podoaba propriii practice având-o în naos.

Prima intrare a sfintei Liturghii săvârșită în ea indică în general prima venire a Dumnezeului nostru, iar în special, întoarcerea celor ce sunt conduși de El, de la necredință la credință și de la păcătoșenie la virtute.

Citirile de după aceea, enunț în general voile și sfaturile dumnezeiești, potrivit căroră trebuie să-și îndrume și să-și poarte toată viața; iar în special învățătura și înaintarea în credință a celor ce au crezut și dispoziția întregă spre virtutea celor activi, prin care, conformându-se legii dumnezeiești a poruncilor, stau cu bărbăție și cu neclintire împotriva metehșurilor diavolului și scapă de lucrurile vătămătoare; de asemenea, indică deprinderea într-o contemplație a celor gnostici, prin care, culegând după putere sensurile duhovnicești ale lucrurilor sensibile și ale Providenței referitoare la ele, sunt duși înfrumusețări spre adevăr.

Modurile dumnezeiești ale cântărilor sugerează plină cerea și desfășurarea dumnezeiască, produse în sufletele tuturor, prin care, întărindu-se tainic, uită ostenele trecute ale virtuții și se aprind de dorința puternică a bunătăților dumnezeiești și nestricăcioase pe care nu le au încă.

Sfânta Evanghelie este în general simbolul sfârșitului lumii acesteia, iar în special indică desființarea totală a vechii rătăcirii în cei ce au crezut, mortificarea și sfârșitul legii și al cugetului trupesc în cei activi, și concentrarea și referirea multelor și diferitelor rațiuni spre Rațiunea cea mai cuprinzătoare în cei gnostici, sfârșindu-se și terminându-se în ei contemplația naturală amănunțită și variată.

Coborârea arhiereului de pe tron și scoaterea catehumenilor afară, înseamnă în general a doua venire din cer a marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și despărțirea păcătoșilor de cei sfinți, ca și răsplătirea cea dreaptă după vrednicia fiecăruia. Iar în special, înseamnă desvârșită certitudine în credință a celor credincioși, pe care o produce Dumnezeu și Cuvântul coborându-Se în chip nevzut, prin care certitudine este alungat de la ei orice cuget care mai chioacă în privința credinței, cum e cazul la catehumeni; desvârșită lipsă de patimi a

celor activi, prin care se desfiinează orice cuget pătimaș și neluminat al sufletului; în sfârșit, ținută cuprinzătoare a celor cunoscute, prin care sunt alungate toate icoanele lucrurilor materiale din suflet.

Închiderea uililor, ieșirea cu sfintele taine, dumnezeiască rutare și rostirea Simbolului credinței, indică în general trecerea celor sensibile și arătarea celor spirituale, învătura cea nouă a tainei referitoare la noi, identitatea unirii în cuget și a iubirii, și mulțumirea pentru chipurile în care am fost mântuiți. Iar în special, învățarea și inițierea celor credincioși, unirea lor în cuget, evlavie și înaintarea lor de la credința simplă la dogme. Cel dintâi lucru este arătarea de închiderea uililor, al doilea de ieșirea sfintelor, al treilea de rutare, al patrulea de rostirea Simbolului. Tot în special, ele indică mutarea celor activi de la acțiune la contemplație, după ce și-au închis simțurile și s-au abținut afară de trup și de lume prin lepădarea lucrurilor lor; de asemenea, înălțarea lor de la chipul poruncilor la rațiunea lor, familiarizarea și unirea poruncilor însuși după rațiunile lor cu puterile sufletului, și deprinderea și aptitudinea spre mulțumirea ce crește din cunoașterea lui Dumnezeu. Ele mai indică mutarea contemplativilor de la contemplația naturală la înelegerea simplă a celor inteligibile (când nu mai urmăresc deloc prin simțuri sau prin vreun lucru văzută rațiunea dumnezească și negrită) și unirea puterilor sufletești cu sufletul, precum și simplitatea care cuprinde, unitar cu mintea, rațiunea Providenței.

Doxologia sfântoasă întretin sfânt, cântat neîncetat de sfântii îngeri, înseamnă în general deopotrivă viață, purtare și împreună cântare a dumnezeirii doxologiei, care se va împlini în veacul viitor între puterile cerești și pământii, trupul oamenilor devenind nemuritor prin înviere, și nemăîngreunând sufletul cu stricăciunea sa și nici îngreunându-se, ci prin schimbarea întru nestricăciune luând putere și capacitate să primească prezența lui Dumnezeu. Iar în special, ea înseamnă întrecerea teologică a credincioșilor cu îngerii întru credință; strălucirea deopotrivă cu îngerii a vieții celor activi, pe cât este cu puțină oamenilor, și bună rostire a imnologiei teologice; în sfârșit, în elegerile, cântările și neîntreruptele mișcări ale contemplativilor privitoare la Dumnezeu, deopotrivă cu ale îngerilor, după cum e cu puțină oamenilor.

Fericita invocare a marelui Dumnezeu și Tată, și rostirea cuvintelor “Unul Sfânt” și cele următoare, și împărțirea cu sfintele și de viață făcătoarele taine, indică viitoarea înfiere, unire, legătură, asemănare dumnezească și îndumnezeire, de care vor avea parte toți, după toate celelalte, din cauza bunătății lui Dumnezeu. Prin aceasta Dumnezeu Însuși va fi toate în toți cei mântuiți, la fel, strălucind ca frumusețe originară în cei ce strălucesc asemenea Lui, după har, prin virtute și cunoștință. Iar credincioșii, virtuții și contemplativi a numit pe începători, înaintași și desvârșiți, care pot fi numiți și robi, lucrători cu plată și fii, ca cele trei cete ale celor ce se mântuiesc. Robi sau credincioși sunt cei ce împlinesc poruncile de frică amenințării stăpânului și lucrează cu bun voină cele încredințate. Lucrători cu plată sunt cei ce poartă, de dorul bunătăților făcute,

greutatea și arăta zilei, adică necazul legat de viața aceasta din osândă protoprintelui, și ispitele care, din cauza ei, trebuiesc suportate pentru virtute. Acesta schimbă în elepește, prin hotărâre de bunăvoie, viața cu viața, cea prezentă pentru cea viitoare. Iar fiii sunt cei ce nici de teama amenințărilor, nici de dorul celor fugdite, ci în temeiul unui mod statornic și al unei deprinderi în înclinarea și dispoziția voluntară a sufletului spre bine, nu se despart niciodată de Dumnezeu, ca acel fiu care s-a zis: *“Fiule, tu totdeauna ești cu Mine, și ale Mele ale tale sunt”* (Lc. 15, 31). Acesta prin afirmare voluntară și prin îndumnezeire în har dobândesc atât cât le este îngăduit oamenilor, din ceea ce este și e crezut Dumnezeu după fire și cauză.

Să nu lipsim, a adăru, de la Sfânta Biserică a lui Dumnezeu, care cuprinde atâtea taine ale mântuirii noastre în sfânta rânduială a dumnezeii tilor simboale ce se sârvesc. (Prin aceasta, ea f când pe fiecare din nou sârși poarte viața după Hristos, potrivit cu însușirile sale, scoate la arătare darul înfierii dat prin Sfântul Botez în Duhul Sfânt, într-o viață după voia lui Hristos). Căci cu toată puterea și sârguina sârșe înfârșăm pe noi vrednici de darurile dumnezeii, f cându-ne bine plăcuți lui Dumnezeu prin fapte bune. Să nu umblăm *“ca neamurile care nu cunosc pe Dumnezeu în patima poftii”* (I Tes. 4, 5), ci precum zice Sfântul Apostol, *“omorând m dularele cele p mârște ti: desfrânarea, necurăia, patima, pofta cea rea, zgârcenia care este închinarea la idoli, prin care vine urgia peste fiii neascultării, și toată mârșia, furia, vorbirea urâtă și minciuna”* (Colos.3, 5-8). și scurt vorbind, *“lep dând întreg omul cel vechi, care se strică prin poftile în el ciunii”* (Ef. 4, 22), *“împreună cu faptele și poftile lui”* (Colos. 3, 9), *“sârșumblăm cu vrednicie înaintea lui Dumnezeu, Celui ce ne-a chemat pe noi la împărșie și mârșire”* (I Tes. 2, 12), *“îmbr când mila, bună tatea, smerenia, blânde ea, îndelunga îngăduire, r bându-ne unii pe al ii în iubire”* (Ef. 4, 2) *“ și d rându-ne unii altora, dac are cineva vreo pricină cu altul, precum și Domnul S-a d ruit pe Sine nou . Peste toate sârșp zim legătura des vâșirii, iubirea și pacea, la care am și fost chemați într-un singur trup”* (Colos. 3, 12-15). Că sârșpun pe scurt, *“sârșîmbr c m pe omul cel nou, care se reînnoiește în cunoștină după chipul Celui ce l-a f cut pe el”* (Colos. 3, 10). Căci trând astfel vom putea ajunge la întâ f g duin elor dumnezeii și ne vom putea umple cu bună n dejde de cunoștină a voii Lui, rodind în toată în elepciunea și în elegerea duhovnicească și crescând în cunoștină a Domnului. *“ și înt rii și fiind cu toată puterea, întru t r ia slavei Lui, spre toată zidirea și îndelunga r bdare, cu bucurie și mul umim Tat lui, Celui ce ne-a învrednicit pe noi sârșavem parte de soarta sfîn ilor, întru lumină”* (Colos. 1, 11-12).

Iar dovadă limpede a cestui har este dispoziția binevoitoare și de bunăvoie care semenul nostru, a c rui road st în a ne apropia după putere, ca de Dumnezeu, de orice om care are lipsă de ajutorul nostru, și a nu-l l sa neb gât în seamă și neajutat, ar tând, cu toată sârguina cuvenit prin fapte, viața noastră dispoziție binevoitoare față de Dumnezeu și de aproapele. Căci fapta este dovada

dispoziției binevoitoare. Nici un mijloc nu ne duce atât de ușor la dreptate sau la îndumnezeire (ca să zic așa), la apropierea de Dumnezeu, ca mila arătată din adâncul sufletului și cu plăcere celor lipsiți. Dacă Cuvântul arată că Dumnezeu pe cel ce bineplătește, lipsit fiind, îl citește: *“Întrucât a înfăcut unuia din aceștia mai mici, Mie a înfăcut”* (Mat. 25, 40), iar cel ce grăiește de Dumnezeu, cu mult mai mult îl va arăta pe cel ce poate să facă bine și face, ca fiind cu adevărat Dumnezeu, după har și participare, ca unul ce și-a însușit prin bună imitare lucrarea și însușirea binefăcătoare a Aceluia. Și dacă de Dumnezeu s’racul, pentru coborârea lui Dumnezeu, Care S-a înfăcut s’rac de dragul nostru și a luat asupra Sa, prin împreună pătimire patimile fiecăruia, și până la sfârșitul lumii plătește mistic pururea pentru bună tatea Sa, după analogie cu plătimirea fiecăruia, vădit este că va fi pe drept cuvânt și mai mult Dumnezeu cel ce te mîndrește prin sine, imitând pe Dumnezeu, patimile celor ce plătesc din iubire fașă de oameni și se înfășăază ca având aceeași putere a dragostei ca Dumnezeu, după analogia Providenței Lui mîntuitoare.

Cine va fi aadar atât de târzielnic și de anevoie de mîncat la virtute, ca să nu-și dorească îndumnezeirea, când dobîndirea ei este atât de ușoară și cumpărarea atât de lesnicioasă? Iar paznic sigur și inviolabil a acestora, și cale ușoară spre mîntuire - fără de care cred că nici un bine nu-l poate plăstăna tirbit cel ce-l are - este grija de sine, prin care învîșând și privim și scugetăm numai cele ce ne privesc pe noi, ocolim paguba ce ne poate veni de la alții. Căci de vom învîșa și ne privim și ne cercetăm numai pe noi înșine, nu vom năvăli nicicînd asupra faptelor altora, oricare ar fi ele, căci vom cunoaște că singur judecător în elept și drept pe Dumnezeu, Care judecă cu înțelepciune și dreptate toate cele ce se fac, potrivit cu rațiunea după care s-au înfăcut, nu după chipul în care se arată. Pe acesta îl pot judeca și oamenii, văzînd în chip neclar ceea ce se vede. Dar adevărul nu este în ceea ce se arată, nici în rațiunea celor ce se petrec. Dumnezeu însă, văzînd mișcarea ascunsă a sufletului, pornirea nevăzută și rațiunea însăși după care s-a mîncat sufletul, și scopul rațiunii sau întăprețetă a întregii acțiuni, judecă cu dreptate, cum am spus, toate cele săvîșite de oameni.

De ne vom sili și izbîndim aceasta și ne vom îngrădi pe noi înșine în noi, neamestecîndu-ne cu cele de afară, nu vom lăsa nici să vadă, nici să audă, nici să grăiască ochiul sau urechea sau limba noastră cele ale altora; iar de nu, le vom îngădui să lucreze cu simpatie, dar nu cu patimă, și să vadă, să audă și să grăiască spre câștigul nostru, și numai atîta cît va socoti că trebuie rațiunea care înfrînează. Căci nimic nu alunecă mai ușor spre păcat ca aceste simțuri cînd nu sunt îndrumate de rațiune. Și iarăși, nimic nu ajută mai mult la mîntuire ca ele, cînd le comandă, le îndrumă și le conduce rațiunea spre cele ce trebuie și vrea ea.

Să nu fim aadar fără grijă, ci să ascultăm cu toată puterea de Dumnezeu Care ne cheamă la viață veșnică și la oîntăfericit prin lucrarea poruncilor Lui dumnezeiești și mîntuitoare; ca să lămurim și să aflăm har spre ajutor la timp potrivit. Căci *harul*, zice dumnezeescul Apostol, *“este cu toată care iubesc pe*

Domnul nostru Iisus Hristos întru nestric ciune“ (Ef. 6, 24), adică iubesc pe Domnul întru nestric ciunea virtuții și întru cuviința curată și neferarnică a vieții, fără când voia Lui, și nu vatămă nici una din poruncile Lui.

Acestea le-am înfățișat despre tema în chestiune pentru plata ascultării, după puterea mea și așa cum am fost învățat, neîndrăznind să mă ating de lucrurile mai tainice și mai înalte. Dacă cineva dintre cei iubitori de învățare dorește să le cunoască și pe acelea, să citească cele scrise despre acestea de către Sfântul Dionisie Areopagitul în chip dumnezeesc și va afla cu adevărat descoperirea unor taine negrăsite, dăruit neamului omenesc prin dumnezeiasca lui în alegere și limbă, *“pentru cei ce vor avea și mo tenească mântuirea”* (Evr. 1, 14). Dacă nu sunt departe de dorința voastră, mulțumirea se cuvine lui Hristos, dătorul bunătăților, și vouă care m-a înșel și mă spun. Iar dacă am rămas departe de ceea ce am îndrăznit, ce voi primi sau ce voi face odată ce sunt slab în cuvânt? Și biciunea se iartă, nu se pedepsește. Și mai degrabă trebuie prețuit decât disprețuit ceea ce se face după puțină omului. Aceasta mai ales se cuvine să o faceți voi, care v-ați propus să iubiți pe oameni pentru Dumnezeu. Dar lui Dumnezeu Îi este plăcut că El se aduce sincer din suflet după putere, chiar dacă apare ca un lucru mic în asemănare cu cele mari. Căci El n-a respins nici pe unul din voi care a adus două buci.

Ceea ce a fost unul din voi aceea odinioară și cei două buci, este oricând sufletul văduvit de păcat, care a lepdat legea cea veche ca pe un bărbat, dar încă nu este vrednic de însoțirea deplină cu Dumnezeu și Cuvântul, însă Îi aduce totuși Acestuia drept arvun două buci, adică rațiunea cumpătată și viața, sau credința și buna cunoștință, sau deprinderea și lucrarea celor bune, sau contemplarea și acțiunea potrivit cu aceasta, sau cunoștința și virtutea corespunzătoare, sau rațiunile din legea naturală și scrise, care sunt puțin superioare acelorăși pe care avându-le sufletul le aduce lui Dumnezeu și Cuvântul, ieșind din ele ca și din toată viața lui, voind să se însoțească numai cu El, și primind astfel să se văduască de chipurile, rânduielile și moravurile silnice ale firii și ale legii, ca de niște bărbăți, sau (Îi aduce) altceva mai duhovnicesc decât acestea, ce poate fi contemplat numai de cei curați la în alegere și e sugerat de Scriptură prin litera care e umplută de istorie. Căci toate cele omenești care par mari întru virtute, sunt mici când sunt comparate de rațiunea care privește lucrurile teologice. Dar iar și chiar banii mici și din materie disprețuiți și nu prea cinstit poartă la fel pecetea împărătească ca și banii de aur (materia cea mai de preț) și sunt chiar mai de preț prin faptul că sunt aduși cu toată dragostea.

Pe această văd imitându-mă eu, am adus lui Dumnezeu și vouă, iubitorilor, ca niște bărbăți, aceste cugetări și cuvinte mici și smerite, făcute dintr-o cugetare și dintr-un grai sărac, fiindcă așa mi-ați poruncit. Dar rog sufletul vostru binecuvântat și sfânt să nu-mi mai ceară vreo însemnare scrisă despre nici una din chestiunile despre care am vorbit. Aceasta din două motive: întâi, fiindcă n-am dobândit încă frica curată și statornic de Dumnezeu, nici deprinderea tare a

virtuții și fermitatea neclintită și nemi-căta dreptăți adevărate, care dau mărturie despre siguranța cuvintelor; al doilea, fiindcă fiind învăluit încă de furtuna patimilor ca de o mare furioasă și aflându-mă departe de limanul nepătimirii dumnezeiești, și neavând limpede înaintea capetelor vieții, nu voiesc să am pe lângă faptele și cuvântul scris drept pâină. Vă rog apoi pe voi, care ați primit harul ascultării, să mă pomeniți pe mine nevrednicul, prin rugăciuni lui Hristos, marelui și singurului Mântuitor al sufletelor noastre, a Căruia este slava, cinstea și închinarea, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt în veci. Amin.

SFANTUL MAXIM MĂRTURISITORUL **MISTAGOGIA**

traducere de
Pr. Prof. Dr. D. Staniloae

Migne P.G., t. 91, col. 657 - 718

FOLOSITI TEXTUL DOAR DACA AVETI CERTITUDINEA CA ESTE CONFORM CU ORIGINALUL ROMANESC APARUT IN Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000. PENTRU ACEASTA PROCURATIVĂ LUCRAREA DOAR DE LA PERSOANE DE ÎNCREDERE CARE AU VERIFICAT INTEGRITATEA TEXTULUI, SAU DESCARCAȚI-O DE PE SITEUL

<http://www.angelfire.com/blues2/carti/>

Rugăți-vă pentru cei ce au trudit la realizarea
acestei versiuni digitale.

APOLOGETICUM

2003
